

Література

1. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. – Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1987. – 268 с.
2. Филимонов В.Д. Криминологические основы уголовного права. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. – 214 с.
3. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Сост. И предисл. В.С. Овчинского. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 184 с.
4. История государства и права России. Учебник / Отв.ред. Ю.П. Титов. – М.: Проспект, 2001. – 544 с.
5. История Украинской ССР: в 10т. Т.1. – К.: Изд-во АН Украинской ССР, 1953. – 838 с.
6. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – 640 с.
7. Памятники русского права. Вып.4. – М.: Госюриздат, 1955. – 632 с.
8. Петров И.В. Государство и право Древней Руси 750-980гг. – СПб: Изд-во Михайлова В.А., 2003. – 413 с.
9. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К., Х.: Юрінком Інтер – Право, 2001. – 416 с.
10. Основания уголовно-правового запрета: Криминализация и декриминализация / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.М. Яковлева. – М.: Наука, 1982. – 304 с.

Анотація

Балобанова Д.О. Историчний процес формування суспільної небезпечності діяння як підстави криміналізації. – Стаття.

Серед юридико-кримінологічних підстав криміналізації суспільна небезпека займає домінуюче положення. Вплив суспільної небезпеки в різних її проявах на встановлення кримінально-правової заборони можна дослідити з найдавніших часів на прикладах нормативних актів різних періодів розвитку Української держави.

Ключові слова: криміналізація, небезпека

Summary

Balobanova D.O. Historical process of forming public unsafety act as grounds of kriminalization. – Article.

Among the juridical-criminological basis of criminalization, the social danger is dominant. The influence of social risk in its various manifestations on establishment the criminal prohibitions, can be explored from the ancient times on the examples of legislation from different periods of the Ukrainian state.

Key words: criminalization, danger

УДК 343.971

А.П. Тузов

ВНУТРІШНІЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ І ЗЛОЧИННІСТЬ

Особистість злочинця, виступаючи своєрідним фокусом, в якому концентруються у складному поєднанні детермінанти усіх рівнів-від біопсихологічного до соціального, є найважливішою ланкою у механізмі злочинної поведінки, інакше кажучи, носієм причин такої поведінки. А тому глибоке вивчення і всебічне врахування складових внутрішнього світу особистості є необхідною

передумовою успішності профілактичних зусиль по стримуванню і запобіганню злочинності [1; 5].

Труднощі, що виникають перед кримінологами при дослідженні внутрішнього світу особистості, пояснюються виключною складністю самого об'єкту дослідження. Ці труднощі значно збільшуються в умовах подальшого розвитку так званого науково-технічного прогресу, в процесі якого сучасні знання приростають за рахунок технологій, які по своїй суті обманливі, оскільки не витримують іспиту часом, швидко змінюють одна одну і уходять у небуття.

Внаслідок незнання і ігнорування природи людини, її внутрішнього світу потерпіли невдачу і усі спроби подолати злочинність. Згадаймо історію, яким тортурам піддавали злочинців, але усі зусилля очистити суспільство від небажаних елементів виявилися марними. У нормальній людини виникає почуття жаху навіть від перерахування способів катування і страти злочинців: повішання, відсікання голови, кип'ятіння у маслі, воді, вині, колесування, четвертування, закапування живцем у землю, здирання шкіри, заливання горла свинцем... Смертна кара подекуди нагадувала бойню – знищували не одиницями, а десятками, сотнями, тисячами. Створюється враження, що начебто уся людська винахідливість використовувалася для того, щоб зробити страту якомога жорстокішою і тривалішою [7, с. 248, 253]. Але це не зупинило злочинність.

Йшли роки, мінялися види смертної кари, мінялися ідеології, однак покінчити із злочинністю нікому не вдалося – ні капіталістам, ні комуністам. Проблема особистості злочинця, потенційних можливостей зміни злочинної поведінки і факторів, що її детермінують, як і раніше залишається однією з найбільш гострих не тільки в теорії, але й на практиці. Не враховуються, за невеликим винятком, і реальні детермінанти злочинної поведінки. Основна увага кримінологів, як і раніше, зосереджена на соціальних причинах злочинності. Звичайно, легше усього вказати на недоліки соціальної політики держави, а людей, які порушили закон, зарахувати до атавістичної частини людства. Але досконалих держав і суспільств не буває. Все починається з людини, яка будує і державу, і суспільство. Історія розвитку людства спростовує, на жаль, далекі від реалій, оптимістичні висновки про те, що в наш час біологічне в цілому успішно забезпечує соціальний прогрес людства. І якщо, мовляв, з якихось причин виконання цієї функції буде ускладнено, то майбутнє, розумно влаштоване суспільство, спираючись на досягнення науки і техніки, вживе необхідні заходи для відповідного переобладнання свого біологічного [11, с. 54]. Кримінальні реалії свідчать, що успіхи у боротьбі із злочинністю віддаляються так само, як і примарний образ "світлого майбутнього".

Руйнується віра у людину, яка формувалася і оберігалася тисячоліттями і якій надавалося важливого значення попередніми поколіннями. Прикладів цього величезна кількість не тільки у релігійних джерелах, але й у художніх творах. Ось один із них, описаний А.П. Чеховим в оповіданні: "Рассказ старшого садовника". Суть оповідання така. Графський садівник розповідає присутнім, що він завжди із задоволенням зустрічає виправдувальні вирокі, відчуваючи при цьому задоволення. Судіть самі, продовжує він, – якщо судді і присяжні

більше вірять людині, ніж побічним і речовим доказам, то хіба ця віра у людину сама по собі не вище будь-яких життєвих міркувань? Вірувати у бога неважко. У нього вірили і інквізитори, і Бірон, і Аракчєєв. Ні, ви у людину увіруйте. Ця віра доступна небагатьом. І далі він продовжив оповідання. В одному із невеликих містечок поселився самотній, похилого віку, некрасивий чоловік. Професія у нього була благородна – він був лікарем – лікував людей. Це був вчений, який дні і ночі посв'ячував спогляданню і читанню книжок. Він знав усе – казали про нього. У грудях цієї людини билось ангельське серце. Він любив мешканців міста як рідних, як своїх дітей. У нього самого були сухоти. Він кашляв, але коли його запрошували до хворого, забував про свою хворобу. Вдячність йому з боку жителів містечка не мала меж... Але одного разу ця людина була знайдена вбитою. Судді, які розслідували справу, оглядали тіло доктора, сказали: Тут ми маємо усі ознаки вбивства, але оскільки на світі немає такої людини, яка могла би вбити нашого доктора, то, очевидно, вбивства тут немає і сукупність ознак є простою випадковістю. Але через деякий час встановили вбивцю.

На суді вбивця уперто заперечував свою вину, хоча усі докази говорили проти нього. Судді начебто втратили розум. Вони по десять разів зважували кожний доказ, недовірили поглядаючи на свідків, червоніли, пили воду. Судити почали рано – вранці, а закінчили пізно увечері. Обвинувачений, звернувся головний суддя до вбивці. Суд визнав тебе винним у вбивстві доктора... І засудив тебе... Суддя хотів сказати “до смертної кари”, і упустив із рук папір, на якому було написано вирок, витер холодний піт і закричав: - Ні, якщо я неправильно суджу, то нехай мене покарає Бог, але клянусь він невинний. Я не допускаю думки, щоб могла знайтись людина, яка би насмілилася вбити нашого друга доктора. Людина не здатна впасти так глибоко. Так, немає такої людини, погодилися інші судді. Немає відгукнувся натовп, відпустіть його. Вбивцю відпустили на усі чотири сторони, і жодна душа не докоряла суддям у несправедливості. Цей приклад ми навели тому так докладно, що він має не тільки філософське, але й загальнонаукове значення [13, с. 342-346].

В цілому, закінчення минулого і початок нинішнього століття ознаменувалися різким зростанням негативу. Руйнується природне середовище проживання людей, розриваються екологічні ланки, зростає кількість хвороб, не вщухають етнічні і національні конфлікти, ведуться безкінечні братовбивчі побоюща. За 5600 років літописної історії пережито біля 14600 війн, приблизно 2,6 – щорічно. Більше того, встановлено, що тільки десяти із ста вісімдесяти поколінь, які проживали у цей період, поталанило провести свої дні, не пізнавши жахів війни [10, с. 587]. Загальносвітовим злом стали зовні безглузді й нелюдяно жорстокі діяння сексуальних маніяків, вампірів, канібалів, побутові вбивства, торгівля жінками і дітьми, піратство, рабство, глобальний тероризм.

Тривожною є ситуація і з суїцидністю. І це також не випадково. Одним із факторів, що погіршує її є, на наш погляд, засоби масової інформації, яких сучасній людині уникнути майже неможливо. Картина, яку змальовують ЗМІ, перенасичена негативними фактами, подіями громадського життя, повідомленнями про природні катаклізми і техногенні катастрофи. Безконтрольно втруча-

ючись у суспільну свідомість, така інформація завдає людям значної не тільки моральної, але й психічної шкоди, сіє серед них страх і паніку, позбавляє почуття захищеності, впевненості у завтрашньому дні. Зайво натуралістичний характер необережних або непродуманих публікацій, відеосюжетів, насичених сценами агресії і насильства., руйнувань і вандалізму, формує у свідомості людей почуття безвихідності і невідворотності. Фактично йдеться про психологічний тероризм проти особистості, який виступає в якості подразника, що запускає генетично обумовлену програму реагування підсвідомого механізму на зовнішню небезпеку. Безліч таких програм, дримаючих у глибинах людської підсвідомості, сформувавшись мільйони років тому, в сучасних умовах не обов'язково є адаптивними.

В суспільстві, яке перебуває у стані економічної і психічної депресії, непродумана інформація певного ґатунку здатна погіршити ситуацію. А нескінчене копання у бідах минулого відволікає людей від справ насущних, змушує їх віддавати свою творчу емоційну енергію давно минулим примарам. У одних людей накопичена негативна енергія може призвести до ступору. Махнувши на все рукою, вони будуть животіти у бездіяльності і убогості. У інших можливе депресивне збудження з переважанням відчаю і нецілеспрямованої агресивної активності з досить передбачуваними, в тому числі і злочинними наслідками.

Зміни у механізмі мотивації поведінки особистості можуть бути обумовлені короткочасними або більш тривалими ситуаціями, що виникають останнім часом все частіше. Якщо у нормальному стані свідомість людини підкоряє її інстинкти, то при порушенні емоційної рівноваги можливе часткове або повне блокування її свідомості. У випадках, коли механізм вольової регуляції психічної діяльності поведінки не спрацьовує і особистість не справляється із ситуацією, підсвідомість перехоплює керування поведінкою на себе, орієнтуючись на форми і методи, які застосовувалися носієм генетичної програми.

Чим раптовіша незвичайна ситуація або чим менший у людини набір можливих моделей поведінки, тим більша вірогідність спрацьовування інстинктів, які беруть керування поведінкою на себе, тобто по суті переключають її на автомат. Система забезпечення життєдіяльності в екстремальних умовах у кожної людини своя, неповторна і складається з елементів, які сформувалися не обов'язково у двадцятому чи двадцять першому сторіччі. І, як наслідок, не виключена регресія, тобто сповзання на більш низький рівень з точки зору заборон, встановлених суспільством.

Гнітюча картина сьогодення цивілізації породжує невір'я, що особистість стане кращою і толерантною. Таку ауру їй створюють не тільки реалії сьогодення, але уся попередня історія, яка значною мірою виткана із страждання. Ось міркування древньогрецького жреця Анху, який веде бесіду зі своїм серцем: Усюди бачу зміни. Один рік важче іншого. Бунтівна країна... Правду женуть геть... Ніхто нікого не любить, усі суцільно роблять зло. Серця сумні [13].

Ретроспективний екскурс в історію також нагадує, що так звані цивілізовані люди не дуже далеко відійшли у своєму розвитку не тільки від канібалів, але й від диких звірів. Про це каже не тільки історія, але й останні дослідження генетиків. Тривалий час древні римляни виплескували жорстокість

на полях битв. Коли ж настав мир, з'ясувалося, що здолати темні інстинкти дуже важко, майже неможливо. Поступово жорстокість була перенесена на сексуальну сферу життя. Оскільки кожна людина нашпигована сексуальними фантазіями, тому майже усіх можна розбестити. Ніщо не прищеплюється так швидко, як сексуальні збочення, оскільки ніхто не вільний від деструктивних інстинктів (Бурго Партридж. *История оргий*. – М., 1997. – с. 31). І це також не випадково, оскільки останні дослідження за програмою “Геном людини” виявили, що із 1,5 мільйона генів, що містяться у ДНК і кодують білки, із яких складається організм, тільки 30 тисяч властиві людині. Вони і визначають програму її розвитку не тільки на стадії ембріону, але й подальший розвиток. Що стосується інших генів, то вони однакові із генами величезної кількості живих істот – від комахи до приматів. Ці дані викликають не просто подив, оскільки для людського організму власне людських, “індивідуальних” генів потрібно не менше ста тисяч. А тридцяти тисяч не вистачає на побудову і половини людського організму (Наука и религия. – 2007. – №8). Питання, де розташована базова програма розвитку людини і звідки надходить інша частка інформації – залишається загадкою. Не виключається, що саме суперечністю, двоїстістю людини, яка включає у себе меншою мірою власне людську і більшою – тваринну складову, певним чином і пояснюється її поведінка, вчинки і усі дії, похідною яких і є соціальна організація суспільства, у якій людина і перебуває.

Можна навести й інші дані, що характеризують реалії людської сутності. У малого шимпанзе гени на 99% співпадають з людськими. Ці тварини відчують ті ж самі емоції, що і люди. Вони вміють сміятися від радощів і плакати від горя. Мисливці на шимпанзе розповідають, що мавпи, коли на них спрямовують рушницю, розуміють, що повинно статися і знаками благають не вбивати їх [4, с. 64].

Наведені вище дані, на наш погляд, маючи пряме відношення до поведінки людини взагалі, злочинної у тому числі, допоможуть кримінологам орієнтуватися у витоках деструктивних детермінант людської поведінки, що знаходяться за межами її свідомості. Особливу цінність ці знання становлять у наш час, у вік загрозливо низької моралі, вбивств у нескінчених великих і малих війнах, повсюдної злочинності, розпусти, що відкрито рекламується засобами масової інформації. Тим більше, що знання, які стосуються внутрішнього світу особистості, неможливо одержати з допомогою однієї якоїсь науки. Вони і у майбутньому повинні здобуватися спільними зусиллями психології, біології, генетики і кримінології. Величезний запас інформації стосовно внутрішнього світу особистості містять і релігійні джерела, зокрема, Біблія – визначний дар людству.

Сьогодні навряд чи хто не погодиться із тим, що багаторазові наміри ліквідувати антигромадські прояви, включно зі злочинністю, з допомогою найрізноманітніших соціальних заходів зазнали поразки. Ані застосування суворих санкцій, ані збільшення чисельності правоохоронних служб і установ по відбуванню покарання не в змозі зупинити зростання цього зла, обумовленого біосоціальними особливостями світу особистості, яка живе і розвивається за своїми, поки ще невідомими нам законами. Жива особистість зі своїм непізнаним внутрішнім світом підсвідомості, що часто протистоїть розуму, зі своїми

людськими і тваринними інстинктами, слабкістю і пристрастями, спростовувала найоптимістичніші прогнози з приборкання проявів негативної енергії. Однією з основних причин сьогоденних непривабливих криміногенних реалій у суспільстві саме є, на наш погляд, повний відрив усвідомлюючого розуму від свого коріння у неусвідомленому. Це призвело до того, що елементи неусвідомленого дедалі частіше вриваються у наше життя через різні соціальні патології, в тому числі антигромадські, злочинні прояви, а суспільство, розгубившись, не може ні пояснити їх, ні, тим більше, запобігти їм з позиції звичних підходів.

Найбільш слабкою ланкою в теорії попередження злочинності є неосаяність глибин внутрішнього світу особистості, яка учинила злочин, і, як наслідок, відсутність реально обґрунтованої концепції упередження негативних проявів. У зв'язку із цим, не можна погодитися із далекими від реалій, оптимістично поспішними висновками, які ще зустрічаються у кримінологічних дослідженнях. Мовляв, у наш час біологічне в цілому успішно забезпечує соціальний прогрес людства і якщо навіть з якихось причин реалізація цієї функції буде ускладнена, то майбутнє, розумно упорядковане суспільство, спираючись на досягнення науки і техніки, вживе необхідних заходів для відповідного переобладнання своєї біологічної складової [11, с. 54].

Нині вже не викликає сумніву реальність існування в структурі особистості і у мотивації її поведінки елементів неусвідомленого, можливість спадкової обумовленості реакції людини на вплив факторів зовнішнього середовища, що може призводити до деструктивних, неприйнятних для сучасної цивілізації форм соціальної поведінки. При цьому доцільно, мабуть, підкреслити, що питання не стоїть про спадкування злочинної поведінки. Питання полягає в іншому – в яких умовах і з якою силою діють фактори неусвідомленого.

Підсвідомість містить елементи, здатні за певних умов вступати у конфронтацію із свідомістю, послабляти свідомість або навіть блокувати її. Ці механізми збереглися від попередніх еволюційних етапів людини і є генетично закріпленою схемою реакції на певні життєві ситуації, які з огляду на існуючі у підсвідомості програми, становлять небезпеку для особистості. Така реакція, нагадуючи реакцію дітей, характеризується безпосередністю і прямою. Поведінка при цьому не аналізується або аналізується недостатньо, а механізм прийняття рішення спрацьовує раптово під тиском залпу інстинктивних спонукань. Причому окремі люди або навіть групи чи колективи, ставши виразниками певних інстинктів, нерідко жорстокі у своїх діях. І це також можна пояснити – параметри психічної енергії підсвідомості не визначаються біоелектричними коливаннями мозку, характером виховання у сім'ї, а також іншими, звичними для нас, факторами. Інстинкти, що лежать в основі зазначених вище реакцій, байдужі до існуючих в суспільстві цінностей. Вони їх або не розуміють або не сприймають внаслідок умовності останніх.

Підхід до попередження злочинності з позицій біосоціальної проблеми здатний відкрити нові перспективи дійсно конструктивного розуміння особистості людини і справити плідотворний вплив на подальший розвиток кримінологічної науки.

Література

1. Абельцев С.Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. – М., 2000.
2. Букреев В.И. Человек агрессивный. Истоки международного терроризма. – М., 2007.
3. Бурго Партридж. История оргий. – М., 1997.
4. Вокруг света. Февраль. – 2006.
5. Вилюнас В. Психология развития мотивации. – СПб., 2006.
6. Жигарев Е.С., Черняев А.В. Криминологическая теория и религия христианства о преступном поведении и его предупреждении. – М., 2006.
7. Кистяковский А.Ф. Исследование о смертной казни. – Тула., 2000.
8. Кервин С. Холл, Гарднер Линдсей. Теории личности. – М., 1999.
9. Лит. Газета. – 1992. – 19 февраля.
10. Роберт Берон, Дебора Ричардсон. Агрессия // Психология человеческой агрессивности. – Минск, 1999.
11. Соотношение биологического и социального. – Пермь, 1981.
12. Тузов А. Пізнай і переможи...самого себе. Щотижневик “Дзеркало тижня”. – 13 березня 2004 р.
13. Хрестоматия по истории древнего мира. – М., 1996.

Анотація

Тузов А.П. Внутрішній світ особистості і злочинність. – Стаття.

Особистість злочинця, виступаючи своєрідним фокусом, в якому концентруються у складному поєднанні детермінанти усіх рівнів-від біопсихологічного до соціального, є найважливішою ланкою у механізмі злочинної поведінки, інакше кажучи, носієм причин такої поведінки. А тому глибоке вивчення і всебічне врахування складових внутрішнього світу особистості є необхідною передумовою успішності профілактичних зусиль по стримуванню і запобіганню злочинності.

Ключові слова: особистість, суб'єкт злочину

Summary

Tuzov A.P. Internal world of personality and criminality. – Article.

The person of the criminal is the major link in the mechanism of criminal behavior, in other words, the carrier of the reasons of such behavior. That is why deep studying and the all-round account of components of person's private world the is the necessary precondition of success of preventive efforts on restraint and criminality prevention.

Key words: personality, subject of crime

УДК 343.2/7

Н.А. Селезнева

ВОЗРАСТ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ СОВРЕМЕННЫХ ГОСУДАРСТВ

Возраст, с которого наступает уголовная ответственность в различных странах неодинаков. При этом законодатели исходят из того, что до достижения определенного возраста человек не способен в достаточной мере понимать значение своих действий, предвидеть их последствия и нести за них ответственность. Как верно пишет профессор Игнатов А.Н.: “Уголовная ответственность малолетних, не понимающих что может произойти от их действий, была бы бессмысленной жестокостью” [12, с. 185].